

ГОТЬКО Н.В.,

Аспірант Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова
(Київ, Україна) E-mail: nataliahotko07@rambler.ru

АНАЛІТИЧНА ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ: ІНТЕГРАТИВНИЙ СИНТЕЗ ФІЛОСОФІЇ МОВИ, ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛІНГВІСТИКИ В ОСЯГНЕННІ СУТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ТА ЇЇ СУСПІЛЬНИХ ПРАКТИК

У статті розглядаються форми дослідження і аналізу проблем і перспектив аналітичної філософії освіти у контексті суспільної діяльності і людського буття, пов'язані зі сферою взаємодії мови, свідомості та існування людини.

Ключові слова: мова, освіта, комунікація, аналітика, свідомість, мовлення, соціальне пізнання, інтенція, суб'єктивність, психолінгвістика, розуміння.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. У європейській світоглядній і освітньо-філософській традиції зазвичай форми мовного осягнення буття, особистості і соціуму пов'язуються з фігурою Л.Вітгенштайна та його мовно-аналітичними і психо-педагогічними розробками. Весь подальший розвиток впливової мовної, психологічної та освітньо-виховної традиції аналітизму проходить, з точки зору більшості історико-філософських студій, під прапором аналітизму та вітгенштайніанства. Це, зазвичай, багато в чому вірно, якщо брати до уваги аспект мови, адже, як писав Гайдеггер, «ми існуємо перш за все в мові та при мові» [10, с. 259]. Дуже часто того ж таки Вітгенштайна подають в якості чи одного з фундаторів позитивізму, чи то в якості патріарху мовної традиції, яка протиставляє фундаменталізм мови сутнісній акцентації буття людини, підпорядковуючи останню світу мови.

Однак водночас існує нагальна потреба розглянути, бодай фрагментарно, частину тієї традиції філософії та духовного самоосягнення людини, в якій мова та мовно-аналітичні засоби, набуваючи буттєвого статусу впливу, *не нівелюють людину*, а слугують (часом парадоксально та метафорично) найглибшому осягненню останньою себе та мови, віднайденню себе, як пише Гайдеггер, в «Домівці буття» – це традиція, започаткована мовною аналітичною філософією, педагогікою, збагачена онтологією Гайдеггера і продовжена філософською герменевтикою, а також психолінгвістикою і філософією освіти/виховання, в яких мова і мовлення одержують найфундаментальніший буттєвий статус, слугуючи водночас світом розуміння буття і людини.

Як відзначає Поль Рікьор: «Дискурс ніколи не існує *for its own sake*, заради самого себе, але у всіх своїх використаннях прагне перенести в мову досвід, спосіб мешкання та буття в світі, котрі йому передують та вимагають

бути висловленими» [8, с. 90].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. У сучасній аналітичній філософії мови, освіти і свідомості існує безліч підходів і засобів міркування про особистісний характер свідомості, про її інтенціональність та ін., однак, як пише Р. Рорті в статті «Сьогоднішня американська філософія», нове покоління аналітичних філософів шукає нові підходи, намагаючись збагатити філософію та аналітизм ідеями педагогіки, герменевтики, Гайдеггера, Ніцше, Гегеля, Дерріди. Зокрема, це яскраво прослідковується у концепціях аналітиків У.Куайна, Д.Генріха, П.Строссона, Д.Сьорля, Д.Остіна, багатьох герменевтиків, зокрема П.Рікьора та К.-О. Апеля. Фундаментальним засновком такого інтегративного міжнаукового синтезу були концепції Ф.де Соссюра, Л.Вітгенштайна, М.Гайдеггера та Г.-Г.Гадамера. Водночас ці тенденції доповнюються педагогічними і психолінгвістичними інтегративними дослідженнями педагогів, психологів і філософів виховання – зокрема, це Ж.Піаже, Л.С. Виготський, Т.В. Ахутіна, О.О. Леонт'єв, Л.В. Щерба, М.І. Жинкін, О.Р.Лурія та ін.; студіями у сфері аналітичної філософії освіти у США, Англії, Австралії – І. Шеффлер, Р.С. Пітері, Е. Макміллан, Д. Солтіс та ін. Вагомий внесок у цю сферу був зроблений також дослідженнями з аналітичної філософії свідомості Г.Фейгла, соціально-педагогічного і лінгвістичного психоаналізу Ж.Лакана.

Основна мета. Проблема «*особистісної мови*» є, по суті, дублікатом класичної «метафізичної» проблеми суб'єктивності свідомості. Вона лише віднайшла іншу форму вираження у сучасних філософії мови, аналітичній філософії освіти та педагогічній психолінгвістиці. Це дало поштовх до нових тенденцій розвитку сучасних філософії і педагогіки, водночас перетворивши ці дослідження на міжнародний феномен. Звернення до буденної мови, її використання означає перш за все намагання виявити вплив пізнавальних здатностей людини на сприйняття і розуміння себе та інших, мови та світу. Це приводить до нового якісного рівня аналізу людського сприйняття та комунікації.

Виклад основного матеріалу. Метою психовиховного, психоосвітнього (та, взагалі, психопедагогічного) і психосоціального аналізу є реконструкція на основі «протікаючого» перед ним потоку означаючого структури цього потоку, яка і є структурою несвідомого. У вітчизняній традиції великий внесок у розвиток інтегративних досліджень мови, психіки і соціальної практики – в середовищі вітчизняної психолінгвістики – здійснив педагог, психолог і філософ виховання Л.С. Виготський. Його психологічний підхід до мовлення був синтезом і підсумком усіх попередніх досліджень в цьому напрямі (В. Гумбольдт, О.О. Потєбня, Ф. де Сосюр, О.О. Шахматов Л.В. Щерба та ін.). Він зробив істотну спробу в нову історичну добу побудувати цілісну психолінгвістичну теорію, хоча слово «*психолінгвістика*» вчений не використовував у той час. Адже термін з'явився дещо пізніше (1954 р.) і був запозичений з американської лінгвістичної школи.

Л.С.Виготському належить трактовка внутрішньої психофізіологічної

організації процесу породження мовлення як послідовності взаємопов'язаних фаз мисленнєвої діяльності. **Перша ланка** породження мовлення за Л.С.Виготським, – це його мотивація. Розглядаючи *мотиви* й *«установки»* мовлення, дослідник установлює прямі відношення між мотивом та мовленням, які і є *«відчуттям завдання»*, *«наміром»*. **Друга фаза** – це думка устремління (мовленнєва інтенція). **Третя фаза** – опосередкування думки у внутрішньому слові індивіда (в сучасній психолінгвістиці відповідає внутрішньому програмуванню висловлення). **Четверта фаза** – опосередкування думки в значеннях зовнішніх слів (реалізація внутрішньої програми). **П'ята фаза** – опосередкування думки в словах (акустико-артикуляційна реалізація мовлення). Подальші дослідження Т.В. Ахутіної, О.О. Леонтьєва та ін. становлять собою розгортання й обґрунтування моделі породження, запропонованої Л.С. Виготським. Вітчизняний дослідник М.І. Жинкін, як і О.Р. Лурія, був учнем видатного психолога і педагога Л.С. Виготського. Заслуга М.І. Жинкіна перед світовою психолінгвістикою в тому, що він увів поняття *випереджуючого синтезу*, механізм якого проявляється і під час побудови речень, і під час породження зв'язного тексту (вперше у книзі «Механізми речі», 1958).

Внутрішнє мовлення, за М.І. Жинкіним, користується особливим внутрішнім кодом, який є «предметно-схемним». Він вважає універсальною операцією відбір слів на всіх рівнях породження мовлення. Слова не зберігаються в пам'яті людини в повній формі, і щоразу вони нібито синтезуються за певними правилами. Під час формування й оформлення висловлення зі слів діють особливі семантичні правила – закон семантичного узгодження, граматичної аналогії, сполучуваності слів у семантичні пари тощо. Такі семантико-граматичні та функціонально-синтаксичні правила є фільтрами, які гарантують адекватне дійсності осмислення висловлювань. Він вводить поняття задуму цілого тексту й породження його – як розгортання та реалізація задуманого. Значеннєво-змістовий аспект тексту передбачає в процесі своєї реалізації орієнтування на адресата комунікації і, зокрема, наявність у нього певних знань, спільних з мовцем, не виражених у тексті, й таких, що додумуються адресатом.

О.Р. Лурія, спираючись на висунуту Л.С. Виготським концепцію системної локалізації психічних функцій в корі головного мозку, довів, що мовленнєва діяльність фізіологічно обумовлена взаємодією різних ділянок кори великих півкуль й руйнування однієї з них може бути компенсоване за рахунок включення в єдину систему інших психофізіологічних ділянок організму людини. О.Р. Лурія запропонував для галузі знань на межі лінгвістики, патопсихології й неврології терміни *«нейропсихологія»*, *«нейролінгвістика»* [6, с. 129]. Процес породження мовлення за О.Р. Лурія – формування та формулювання висловлення, шлях від думки до мовлення має такий вигляд: починається з мотиву й загального задуму, що з самого початку відомий суб'єкту в найзагальніших рисах; проходить через стадію внутрішнього мовлення, спираючись на схеми семантичного запису з його асоціативно-

потенційними зв'язками; веде до формування глибинних синтаксичних структур, які потім розгортаються у зовнішнє мовлення, що спирається на поверхово-синтаксичні структури.

Істотну роль у розумінні розвитку монологічного мовлення дітей відіграли дослідження О.Р. Лурія про внутрішнє мовлення. Учений підкреслив, що воно є механізмом, який перетворює внутрішній суб'єктивний смисл на основі асоціативних зв'язків у систему зовнішніх розгорнутих мовленнєвих значень. О.Р.Лурія звертає увагу на те, що кожне індивідуальне мовлення є засобом спілкування; є не стільки комплексом лексичних одиниць (слів), скільки системою різних синтагм (цілих висловлень), чітко протиставивши парадигматичні й синтагматичні співвідношення лексем; співвідніс реально існуючу «комунікацію відношень» з парадигматичними відношеннями в мові, а «комунікацію подій» – відповідно з синтагматичними мовними відношеннями.

Нейропсихологія і нейролінгвістика, соціолінгвістика і психолінгвістика – це особливі за своєю суттю дослідницькі напрями і навчальна техніка, які спрямовані, зокрема і на глибше й більш аргументоване забезпечення дослідження передумов гармонійного стану психіки людини під час соціальної діяльності, навчальних та розважально-пізнавальних навантажень, спрямованих на становлення розумово-інтелектуального потенціалу особистості. Психолінгвістика надає нові знання про мовлення як про діяльність. Не випадково до недавнього часу вона мала іншу назву – теорія мовленнєвої діяльності, що й зараз час від часу зустрічається в науковій літературі.

Психолінгвістика відповідає на питання, як мова й мовленнєва діяльність беруть участь у формуванні й функціонуванні психічного відображення людиною навколишнього світу, в опосередкуванні таким відображенням життєдіяльності людини. Предметом психолінгвістики є співвідношення особистості зі структурою й функціями мовленнєвої діяльності, з одного боку, й мовою як головною константою «образу світу людини» – з іншого [5, с. 19]. Ідея мовленнєвої діяльності зводиться до тричленної системи (*мовна здатність – мовленнєва діяльність – мова*) й розуміється як процес, в якому даний зміст **кодування** (шифровка) й **декодування** (розшифровка) формується. Що ж стосується самої тричленної системи, то в ній мовна здатність співвідноситься не лише із свідомістю, але й з цілісною особистістю людини; мовленнєва діяльність розглядається з огляду на спілкування як процесу внутрішньої саморегуляції соціуму (соціальних груп, суспільства в цілому); **мова трактується як система орієнтирів, необхідних для діяльності учнів у предметному й соціальному світі, що оточує їх.**

Поняття *мовленнєвої діяльності* безпосередньо пов'язане з психологічним трактуванням діяльності дітей взагалі, з її структурними компонентами й особливостями і розглядається в поєднанні всіх інших видів: ігрової, пізнавальної, інтелектуально-творчої, навчальної, трудової, практичної та ін. І хоч мовленнєва діяльність відрізняється від інших видів особливою специфікою, все-таки вона підпорядкована психологічним закономірностям як формування, так і будови та функціонування будь-якої іншої діяльності.

З позицій *діяльнісного (активного) підходу у педагогіці та філософії освіти* ми нібито задаємо мовленню певні ментально-прогностичні установки: Мета? Мотив? Умови? Форма? Вид діяльності? І характеризуємо його за даними параметрами як той чи інший акт інтелектуальної діяльності або її компонент (дія, операція). Визначаючи об'єкт, тобто конкретні мовленнєві дії або мовленнєві ситуації, психолінгвістика, представляючи свої методологічні підходи до мовлення й відповідно до реалізованого в говорінні діяльнісного напрямку, обов'язково розглядає такі характеристики мовлення, як: процесуальність, суб'єкт мовлення, об'єкт (або адресат), мотив (або потребу), інтенцію (або мовленнєвий намір), мету, зміст (чи предмет мовленнєвого спілкування), мовні (або семіотичні) засоби. У сучасній філософії освіти/виховання, педагогіко-, соціо- і психолінгвістиці використовуються важливі для осмислення майбутніми педагогами поняття: психолінгвістичні одиниці, що співвіднесені з мовленнєвою діяльністю особистості; по суті, це мовленнєві дії й розумові операції, що знаходяться між собою в ієрархічних відношеннях.

Мовні одиниці співвіднесені з мовою (або мовним стандартом), тобто з об'єктивно існуючою мовною системою і мовною нормою в суспільстві. Психологічні одиниці є відображенням у свідомості (й психіці людини в цілому) структури мовних здібностей. Це складові компоненти нашого знання про свою мову. Мовленнєва діяльність розглядається освітньою психолінгвістикою як мовленнєва дія або ціль дії. Саме у формі окремих мовленнєвих дій мовлення обслуговує всі види діяльності індивіда, входячи до складу різноманітних актів трудової, ігрової, навчальної та пізнавальної діяльності. Мовленнєва діяльність як самодостатня має місце лише тоді, коли мовлення самоцінне, коли мотив, що лежить у його основі й спонукає до реалізації, не задовольняється іншим способом, крім мовленнєвого (мається на увазі, скажімо, професійна ораторська діяльність). В інших випадках мовлення – сукупність окремих мовленнєвих дій, що мають власну проміжну мету, яка підпорядкована загальній цілі акту діяльності особистості, в яку вони входять, і скеровуються загальним мотивом [5, с. 18].

Ці тенденції, задані пізнім Вітгенштайном, вказують на близькість аналітичної філософії скоріше феноменології та герменевтиці аніж позитивістським аналітикам. Сучасний аналітизм через мову, через аналіз смислової проблематики мови виходить в зовсім інший, порівняно з початком, простір. Першопрохідцем, тим, хто першим звернувся до мови як такої, пройшов шляхом до автономізації мови був Фердінанд де Соссюр. Він філософськи осмислив мову в якості самостійного об'єкту наукового дослідження. Він висуває ідею мови як системи знаків, вказавши на їхню комунікацію, розділив мовну діяльність на мову та мовлення, зазначивши, що мова – це соціальне явище, явище загального, яке існує поза індивідом, але обов'язково для нього, мовлення – конкретне вираження мови, її індивідні варіації. «Єдиним та істинним об'єктом лінгвістики є мова, яка розглядається в самій собі і для себе» – відзначає Соссюр [9, с. 207].

Аналітичний підхід до людини, початкове вивчення її, виходячи безпосередньо з мови задається Людвігом Вітгенштайном. Усі його філософські пошуки просякнуті зосередженою увагою до мови, намаганням переосмислити на цій основі сутність, спрямованість усієї праці філософа. Цій справі було віддане все його життя. Його аналітизму відкрилися такі механізми мови, внутрішні секрети її дії, праці, які завше вислизають не лише від звичайного бачення, але не вловлюються й технічним інструментарієм логічного аналізу.

Людвіг Вітгенштайн є одним з найбільш оригінальних мислителів ХХ ст. «Логіко-філософський трактат» з'явився 1921 року, «Філософські дослідження» – посмертно у 1953 році. Контраст між ними вражаючий. Як пише Густав Бергман, «Вітгенштайн залишиться в нашій пам'яті завдяки цим двом книгам. З точки зору автора, і не тільки його, друга спростовує першу» [2, с. 310]. Вітгенштайн на протязі свого філософського життя був одержимий проблемою мови. Проблема мови можна розчленувати надвоє. Яка природа логічної істини? Це перше. Яка природа свідомості? Це друге. Обидва ці питання вплинули на обидві книги. Перше переважає в «Трактаті», друге – в «Дослідженнях». Філософія «Трактату» відчутно вплинула на діяльність Віденського гуртка, та й взагалі на творення логічного позитивізму. Як відомо, представники останнього вважали, що завданням філософії зовсім не повинне бути проникнення у внутрішній, унікальний світ людського буття. Вони ототожнювали філософію з «метафізикою», яка, на їх погляд, охоплює майже всю галузь теоретичного мислення про буття та місце людини в ньому.

Логічні позитивісти вважали, що аналітична філософія стоїть в різкій опозиції до всієї традиційної філософії, яка претендує на побудову деякої метафізики як знання про світ та людину. З їхньої точки зору, повинен здійснюватися аналіз мовних і логічних виразів, які призводять до помилок і є присутніми або в науці, або в повсякденній мові, або у мові філософії. Тобто вважалося, що філософія не дає ніякого нового знання, а є лише експлікацією того, що вже є в наявності. Ці позиції багато в чому були нав'язані філософією раннього Вітгенштайна, в якій він здійснив спробу «розчинити» проблему свідомості в аналізі мови. Згідно «Трактату», навколишній світ та світ людини репрезентовані в сфері смислу, яка існує в структурах мови: «Межі моєї мови означають межі мого світу» [4, с. 70]. В «Логіко-філософському трактаті» межею, яка розділяє «мій світ» та світ «поза мною», не є субстанція людського тіла, але щось зовсім інше – те, що дозволяє мені визначити світ (позначити його, орієнтуватися в ньому), вважати своїм. Такою невловимою субстанцією, що пронизує «мій світ», є смисл, який задається структурами мови. Поза цією межею – пуста та безглуздість наших уявлень, бо ж світ «в собі» є невиразним.

Світ даний нам крізь призму мови. Отже, Я – це не є дух, який виявляється в тілі, чуттєвості, суб'єктивності, але – присутня в кожному акті нашого духовного прилучення до світу єдність смислу. З цього приводу Вільям Бартлі пише: «У «Трактаті» за мовою визначається лише одна значима функція – функція створення картини світу» [7, с. 242]. В «Трактаті» Вітгенштайн

розподіляє істинні наукові речення та всі інші висловлювання. Хоча Вітгенштайн відводить науковим реченням досить почесне місце в своїй ранній концепції, все ж він розуміє що в них «проблеми життя навіть не зачіпаються»: «ми відчуваємо, що якби навіть знайшлася відповідь на всі можливі наукові питання, наші життєві проблеми ще зовсім не були б зачеплені» [3, с. 275].

У «Кембріджських лекціях» Вітгенштайн вчиняє явний поворот до філософії: «Філософія – це свого роду спроба подолати збентеження. Філософські загадки... це загадки мови» [3, с. 273]. У «Філософських дослідженнях» наукові вислови позбуваються свого привілейованого становища: вони виявились пов'язаними з безліччю інших типів висловлювань, з безліччю мовних ігор. При цьому вони рівноправні між собою і знаходять смисл лише в процесі мовлення, в процесі їх використання. Таким чином закладається фундамент плюральності мов, на яких «мовить» філософія, що знайшло в подальшому вияв у сучасних концепціях постмодерну, зокрема у Дерріда та Ліотара. У «Філософських дослідженнях» на зміну ідеї про існування однієї-єдиної мови – мови науки – приходить уявлення про те, що мова складається з безлічі різних, взаємодіючих між собою мовних ігор.

Насправді ж існує величезна кількість інших використань мови. Вітгенштайн розпочинає детальне дослідження буденної мови в контексті всіх її взаємодій з життям, природою, поведінкою: «Сукупність мови та дій в які вона вплетена, я буду називати «мовною грою» [4, с. 95]. Якщо в «Трактаті» Вітгенштайн мав на увазі мову взагалі, то тепер він розмірковує про сукупність багатьох «мов», пов'язаних з різноманітними різновидами людської діяльності. В якості людей для пояснення функціонування «мов», він говорить про «мови» як «мовні ігри» (або «мови-ігри»). Він підкреслює, що функціонування мови є процесом комунікативної діяльності з двома її необхідними аспектами: використанням виразів та їх **розумінням** (ця ідея в подальшому дала поштовх сучасним взаємодіям аналітизмам з герменевтикою). Використання мовного виразу є «хором» в *мовній грі*. «Мови» є складними лабіринтами таких ходів, які регулюються правилами даної гри. Якщо спробувати дати визначення поняттю «мовна гра», то можна сказати, що *під «мовною грою» маються на увазі мовні системи, які існують у фактичних звичках людей, що їх використовують або ж штучно спрощені ситуації використання мови*. Сама назва «мовна гра» вказує на аналогію поведінки людей в іграх і в різних формах соціальної, духовної, в тому числі і мовної діяльності. І ігри як такі, і складні форми поведінки людей припускають наявність штучно або природно виробленого комплексу правил.

Діяльність в системі гри виступає як діяльність по певним правилам. Найбільш важливою з ігор соціальної поведінки Вітгенштайн оголошує мову, без якої неможлива ніяка інша діяльність. Він вважає, що буденна мова є сукупністю багатьох «мовних ігор». Отже, точка зору, яка виражена в «Трактаті» про те, що може існувати лише одна мовна гра, спростовується, оскільки в ньому стверджується, що різні мовні ігри повинні задовольняти критерій науки, єдиної мовної гри, що володіє верховним авторитетом. У

зв'язку з розглядом мови не як самостійного, самодостатнього явища, а в якості аспекту тієї чи іншої людської діяльності взагалі, «мови» обов'язково припускають відповідний їм нелінгвістичний контекст. Навчаючись правильному використанню виразів, ми засвоюємо правила гри, в якій вони використовуються. Коли висловлювання використовуються поза сферою їх використання, мова переходить свої межі, «відправляється на канікули», за висловом Вітгенштайна.

Течія аналітичної філософії, яка має назву *«аналітична філософія свідомості»* досліджує та розвиває цілий пласт питань *«філософії свідомості»*: Чи можлива об'єктивація ментальних процесів? Чи є виразним у мові зміст нашого внутрішнього світу? Чи існує «особистісна мова»? Яким чином ми пізнаємо «чужу свідомість»? Яке нове знання про свідомість дає аналіз мови сучасної науки про психіку (когнітивної психології, нейропсихології та ін.)? Герберт Фейгл був свідком та учасником еволюції та парадигмальних змін сучасної аналітичної філософії. Виступаючи проти зведення проблеми свідомості Вітгенштайном до «мовної терапії» та проблеми «особистісної (приватної) мови» до «мови-гри», яка буцімто цілком справляється з вираженням «форм життя», унікальності культур та особистості, Фейгл пише: «Вітгенштайнівська казуїстична обробка цієї проблеми являє собою просто одну з найбільш сучасних в довгому ланцюгу позитивістських... антиметафізичних спроб показати, що проблема розуму виникає з концептуальної плутанини і що належна увага до способу, яким ми використовуємо ментальні та фізичні терміни в буденній мові, звільнить нас від цієї сумної проблеми» [1, с. 136-137]. Дійсно, визнає Фейгл, саме на основі буденної мови та повсякденної поведінки людей дитина, орієнтуючись на «публічно використовуємі натяки», починає виявляти в собі та впізнавати в інших людях ті специфічні ментальні стани, які початково виявлялися у натяках (симптомах, поведінкових ситуаціях). Але, тим не менш, звідси не випливає, що проблема розуму та свідомості є псевдопроблемами.

Фейгл, підкреслюючи «особистісний» характер свідомості вказує, що думки, образи, мрії, настрої, які людина відчуває, зовсім не завжди знаходять адекватне вираження в людській поведінці чи в людських висловлюваннях. Це феномени, до яких ми маємо «привілейований доступ»: «Я переживаю (насолоджуючись чи страждаючи) сирі почуття усвідомлення – пише Фейгл. – Ці «сирі почуття» доступні іншим людям лише опосередковано, через висновок, що вони є моїми» [1, с. 137]. «Сирі почуття» за Фейглом, суть безпосередньо виникаюче в нас знання про наші психічні стани – знання глибоко особисте, не втілюване ніякими засобами в загальнозначних формах вираження. Воно може бути репрезентованим лише в деякій «особистій мові», яка являє собою найбільш глибокий рівень очевидності. «Завдання, – пише Фейгл, – полягає в дослідженні емпірично встановлюваних кореляцій між «сирими почуттями», феноменологічними образами та... процесами організму. Філософське ж завдання полягає в... поясненні понять, за допомогою яких ми можемо формулювати та інтерпретувати ці кореляції» [1, с. 137].

Розширення горизонтів досліджень аналітичної філософії пов'язане перш за все з поверненням суб'єкту, людини в поле її інтересів на зовсім іншому рівні. Німецький філософ Дітер Генріх створив цікаву та оригінальну концепцію людини, вважаючи, що остання є єдністю *самосвідомості* (*Selbstbewußtsein*) та *самопідтримки* (*Selbsterhaltung*). Тобто висхідним пунктом його концепції є усвідомлююча сама себе та здатна до дій окрема сутність, тобто особистість, котра залежить від власної самопідтримки і в змозі її здійснювати. «Зв'язок між обома рефлексивними відношеннями можна собі легко зрозуміти, якщо з самого початку уявити функціонально самосвідомість як умову, в силу якої раціональна сутність здатна відстояти себе в Dasein» [11, с. 121].

Проводячи мовний аналіз, Генріх звертає увагу на використання особового займенника в першій особі однини: «В процесі комунікації, у якому посилаються на окремі речі, цей займенник слугує для того, щоб вказати на той особливий окремий предмет, яким є особистість того, хто говорить» [11, с. 121]. Займенник слугує, таким чином, відображенням процесу формування внутрішнього світу. «Відношення мовлячого до себе не можна визначити однозначно, поки мовлячий як особистість не зможе застосувати до самого себе предикати» [11, с. 122]. Аналітична традиція формувалася і розвивається в широкому та загальнокультурному контексті, вступаючи у взаємодію як з конкретними науками та іншими філософськими течіями – феноменологією, герменевтикою, психоаналізом, – так і з теологічними побудовами, що в певній мірі впливало та впливає на зміни в її проблематиці та дослідженнях. Одне з самих цікавих відносин склалося між аналітичною філософією та філософською герменевтикою. Це зближення здійснюється у зв'язку з дослідженням проблеми *розуміння*. Це також одна з головних тем пізнього Вітгенштайна. Герменевтика виводить цю проблему на рівень онтології.

Аналітична філософія також, описуючи та досліджуючи умови, необхідні для розуміння мови та мовлення іншої людини, намагається виявити структуру мови (зокрема, буденної) і зробити на її основі онтологічний вихід від структур мови до структури буття. Аналітик У. Куайн відзначає, що теорія смислу мовних виразів може бути філософськи значимою, тільки якщо вона є теорією їх *розуміння*. І аналітики вітгенштайнівської традиції, і сучасні герменевтики показують специфічний характер процедур розуміння та їх відміну від природничонаукового пояснення. Врешті решт аналітичний стиль філософствування характерний для творчості багатьох герменевтиків, зокрема Поля Рікьора та Карла Отто Апеля. Рікьор пише про своє бажання: «Працюючи заради просування вперед герменевтичної філософії, сприяти, наскільки це можливо, пробудженню інтересу до цієї філософії у аналітичних філософів» [8, с. 91]. Аналітична і мовно-філософська традиція отримала поштовх, перейшовши від постулювання світу людини як єдності смислу, що задається структурами мови до проблеми людської свідомості, інтенціональності та мови внутрішнього і соціального спілкування людини та, врешті-решт, до рівня суспільно-практичної онтології.

Висновки. Аналітична філософія освіти виникає на початку 60-х рр. ХХ століття в США, Англії, Австралії (І. Шеффлер, Р.С. Пітері, Е. Макміллан, Д. Солтіс та ін.). Відбувався вихід з логічного позитивізму до філософії пізнього Л. Вітгенштайна. «Зсув парадигми» аналітичної філософії освіти у 1980-і рр. йде від аналітичного підходу, вербалізму, «абстрактної людини» Піаже-Кольберга та «індустрії» її навчання до діалогу з гуманітарними напрямками *філософії освіти і менеджменту освіти*.

Акцентування самостійності мислення доповнюється критикою «індоктринації» – нав'язування ідеологічних доктрин без аналізу коректності їхніх початкових засновків. Саме багато в чому саме завдяки аналітичній традиції відбулося обґрунтування філософії освіти як навчальної дисципліни.

Інтеграція освітнього знання йде методом логічного аналізу мови, яка вживається в практиці освіти: зокрема, виявлення змісту основних термінів («освіта», «навчання» тощо), «логічної географії» їхніх зв'язків. Виведення людини, її автономії, а також цілей освіти з вимог суспільства, демократії. Зміст освіти за аналітичного підходу наповнюється критеріями наукової перевірюваності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балмаева С.Д. Аналитическая «философия сознания»: взгляд сквозь призму интеллектуальной биографии Герберта Фейгла // Историко-философский ежегодник '90. – М.: Наука, 1990. – С. 123-143.
2. Бергман Г. Блеск и нищета Людвиг Витгенштейна // Людвиг Витгенштейн: Человек и мыслитель. – М., 1993. – 352 с.
3. Витгенштейн Л. Лекции: Кембридж 1930-1932 // Людвиг Витгенштейн: человек и мыслитель. – М., 1993. – 352 с.
4. Витгенштейн Л. Tractatus logico-philosophicus; Філософські дослідження. – К.: Основи, 1995. - 311 с.
5. Леонтьев А.А. Основы психолінгвистики. – М.: Смысл, 1999. - 287 с.
6. Лурия А.Р. Основы нейропсихологии. – М.: Академия, 2002. – 384 с.
7. Людвиг Витгенштейн: Человек и мыслитель. – М.: Издательская группа Прогресс-Культура, 1993. - 352 с.
8. Рикер П. Герменевтика, этика, политика. – М., 1995. – 160 с.
9. Соссюр Ф.де. Курс общей лингвистики. – М.: УРСС Эдиториал, 2007.– 257 с.
10. Хайдеггер М. Путь к языку // Хайдеггер М. Время и бытие: Статьи и выступления // – М.: Республика, 1993. – 447 с. – С.259-273.
11. Heinrich D. Über Selbstbewußtsein und Selbsterhaltung//Heinrich D. Selbstverhältnisse. – Stuttgart: Reclam, 1993. – 212 s.

REFERENCES

1. Balmaeva S.D. Analiticheskaja «filosofija soznaniya»: vzgljad skvoz' prizmu intellektual'noj biografii Gerberta Fejgla//Istoriko-filosofskij ezhegodnik'90. - M. Nauka, 1990. - S. 123-143.
2. Bergman G. Blesk i niščeta Ljudviga Vitgenshtejna // Ljudvig Vitgenshtejn: Chelovek i myslitel'. - M, 1993. - 352 s.
3. Vitgenshtejn L. Lekcii: Kembridzh 1930-1932 // Ljudvig Vitgenshtejn: chelovek i myslitel'. - M, 1993. - 352 s.
4. Vitgenshtejn L. Tractatus logico-philosophicus; Filososfs'ki doslidzhennja. - K.: Osnovi, 1995.- 311 s.

5. Leont'ev A.A. *Osnovy psiholingvistiki*. - M.: Smysl, 1999. - 287 s.
6. Lurija A.R. *Osnovy nejropsihologii*. - M.: Akademija, 2002. - 384 s.
7. Ljudvig Vitgenshtejn: *Chelovek i myslitel'*. - M.: Izdatel'skaja gruppa Progress-Kul'tura, 1993.- 352 s.
8. Riker P. *Germenevtika, 'etika, politika*. - M., 1995. - 160 s.
9. Sossjur F.de. *Kurs obucej lingvistiki*. - M.: URSS 'Editorial, 2007.- 257 s.
10. Hajdegger M. *Put' k jazyku // Hajdegger M. Vremja i bytie: Stat'i i vystuplenija//*. - M.: Respublika, 1993. - 447 s.
11. Heinrich D. *Über Selbstbewußtsein und Selbsterhaltung // Heinrich D. Selbstverhältnisse*. – Stuttgart: Reclam, 1993. – 212 s.

ГОТЬКО, Н.В., аспирант Национального педагогического университета имени М.П. Драгоманова (Киев, Украина)

**АНАЛИТИЧЕСКАЯ ФИЛОСОФИЯ ОБРАЗОВАНИЯ:
ИНТЕГРАТИВНЫЙ СИНТЕЗ ФИЛОСОФИИ ЯЗЫКА, ПЕДАГОГИКИ И
ПСИХОЛИНГВИСТИКИ В ПОСТИЖЕНИИ СУЩНОСТИ ЛИЧНОСТИ И ЕЕ
ОБЩЕСТВЕННЫХ ПРАКТИК**

В предлагаемой статье рассматриваются формы исследования и анализа проблем и перспектив аналитической философии образования в контексте общественной деятельности и человеческого бытия, связанные со сферой взаимодействия языка, сознания и существования человека.

Ключевые слова: язык, образование, коммуникация, аналитика, сознание, речь, социальное познание, интенция, субъективность, психолингвистика, понимание.

НОТ'КО (НОТКО), NATALIA - graduate student National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)

**ANALYTIC PHILOSOPHY OF EDUCATION:
AN INTEGRATIVE SYNTHESIS OF THE PHILOSOPHY OF LANGUAGE,
PEDAGOGY AND PSYCHOLINGUISTICS IN UNDERSTANDING THE ESSENCE OF THE
SELF AND ITS SOCIAL PRACTICES**

The article focuses on the forms of research and analysis of problems and prospects of analytical philosophy of education in the context of social activity and of human. In European ideological and educational-philosophical tradition usually forms the language comprehension of life, of the individual and society associated with the figure of L.Wittgenstein and his linguistic-analytical and psycho-pedagogical developments. The influential linguistic, psychological, and educational traditions analitic passes, from the point of view of the majority of the historical and philosophical studios, under the flag analcime and thenstart. It usually is largely true, if we take into account the aspect of language because, as Heidegger wrote, we exist primarily in language and in language. Very often the same Wittgenstein served as if one of the founders of positivism, as the Patriarch of the linguistic tradition, which opposes fundamentalism language Sunny accently of human existence, subjecting the last languages of the world. However, at the same time, there is an urgent need to consider, at least partially, part of that tradition of philosophy and spiritual savesegment humans, in which language and linguistic-analytical tools, acquiring existential status effects, do not negate human rights, and are (sometimes paradoxically and metaphorically) the very deep comprehension of the past itself and the language, finding myself, according to Heidegger, in the "House of being" – this is a tradition started by the language of analytical philosophy, pedagogy, enriched by the ontology of Heidegger and continued in philosophical hermeneutics, as well as psycholinguistic and philosophy of education/education where language and speech get fundamental buttwil status, serving at the same time understanding the world of existence and man. The discourse never exists for its own sake, for his own sake, but in all its usages is striving to shift

Аналітична філософія освіти: інтегративний синтез філософії мови, педагогіки і психолінгвістики..

in the language of experience, a way of living and being in the world that precede him and demand to be made. Analytic and linguistic philosophical tradition has received a boost, moving from the world of man as a unity of meaning, which is defined by the structures of language to the problem of human consciousness, nancholas and language of internal and social dialogue of the person and, eventually, to the level of public practical ontology. The emphasis of the autonomy of thought is supplemented by the criticism of "indoctrination" – the imposition of ideological doctrines without examining the correctness of their initial assumptions. It is largely thanks to the analytical tradition held substantiation of the philosophy of education as an academic discipline. Integration of educational knowledge is the method of logical analysis of language used in educational practice: in particular, identification of contents key terms (education, training, etc.), logical geography of their relationships. Conclusion of the person, its autonomy, as well as the goals of education with the requirements of society and democracy. The content of education for the analytical approach filled the criteria of scientific verifiability.

Keywords: language, education, communication, Analytics, consciousness, speech, social cognition, intention, subjectivity, psycholinguistics, understanding.

Стаття надійшла до редколегії 06.01.16

Рекомендовано до друку 11.01.16